

Tutkimusbyrokratian vähentäminen tiedepolitiikan tavoitteeksi

■ Thomas Wilhelmsson ja Johanna Björkroth

Julkisuudessa on vaadittu Suomen tiedepolitiikan kehittämistä ja uuden tiedestrategian luomista. Vaatimukset ovat perusteltuja. Jotta Suomen tutkimuksen tason kuluneiden kymmenen vuoden suhteellista taantumista voitaisiin korjata ja kehitystä kääntää toisensuuntaiseksi, tarvitaan perustutkimusta tukevaa, tutkimuksen infrastruktuuria kehittävää uutta tiedepoliittista asennetta.

Euroopan 22 johtavan tutkimusyliopiston liitto, *League of European Research Universities* (LERU), johon myös Helsingin yliopisto kuuluu, on vastikään kiinnittänyt huomiota tutkimusrahoituksen byrokraattisuuden aiheuttamiin ongelmiin. Selvitys liittyy EU:n tutkimusrahoitusta koskevaan yksinkertaistamista (*simplification*) toivovaan keskusteluun. Se on kuitenkin ajankohtainen myös Suomen tiedepolitiikan näkökulmasta.

Tutkijat ovat laajasti valittaneet tutkimusrahoitukseen ja -toimintaan liittyvä byrokratian merkittävästä lisääntymisestä. Lisäksi byrokraattisuuden vaikutus haittaa aiempaa enemmän, sillä tutkimusta tehdään merkittävältä osin täydentävän, kilpaillun tutkimusrahoituksen avulla. Kun yliopistoilla oli vielä muutama kymmenen vuotta sitten vain pieni määrä kilpailtua rahoitusta, tänään keskimäärin lähes 40 % niiden budjeteista koostuu tällaisesta rahoituksesta.

Tutkijoiden kannalta kehitys merkitsee työajan yhä suuremman osan kulumista täydentävän rahoituksen hallinnointiin. Rahoitusta pitää hakea säännöllisesti eri rahoittajilta, ja sen jälkeen sen käytöstä on raportoitava. Eri rahoittajilla on erilaiset haku- ja raportointiohjeet, joiden hallinta on työlästä niin tutkijoille kuin yliopistoille. Huippututkija saattaa johtaa

samanaikaisesti jopa toistakymmentä eri rahoituslähteestä rahoitettua projektia, minkä vuoksi täydentävään rahoitukseen liittyvä tutkimusbyrokratia voi kuormittaa merkittävästi tutkijaa ja vähentää hänen mahdollisuuttansa keskittyä hankkeiden kannalta oleellisiin asioihin.

Suomen yliopistojen yhdistys UNIFI on hallitusohjelmateeseissään esittänyt yliopistoille laajempia mahdollisuuksia tutkimuksensa suoraksi rahoittamiseksi. Yliopistot tarvitsevat vahvuusalueilleen suunnattua tutkimusrahoitusta, jota voitaisiin hallinnoida kevyemmin ilman raskaita haku- ja raportointimenettelyjä. Luottamukseen perustuva rahoitus tukee parhaiten tutkijaa todella uuden tiedon tuottamisessa.

Toki on tärkeää, että kilpailtuakin tutkimusrahoitusta on tarjolla riittävä määrä. Kilpailu rahoituksesta on olennainen laadun tae. Tältäkin osin pitäisi kuitenkin katsoa, millä tavoin tutkijoita rasittavaa raportointibyrokraatia voitaisiin keventää. Ainakin hankkeiden seuranta ja loppuraportointia voitaisiin keventää huomattavasti.

LERU on selvityksessään kartoittanut eurooppalaisia esimerkkejä tutkimusrahoituksen hyvistä käytännöistä. Keskeiseksi periaatteeksi tutkimuksen kannalta hyvissä tavoissa hoitaa rahoitusta nousee luottamusperiaate. Luotetaan tutkijoihin ja luotetaan heidän yliopistonsa.

Eurooppalaisella tasolla voisi olla hankalaa siirtyä vahvaan luottamukseen perustuvaan järjestelmään, kun kaikkien jäsenmaiden hallintokulttuurit eivät vielä ole yhtä luotettavia. Tästä huolimatta EU:ssa pohditaan rahoitusjärjestelmän luottamukseen perustuvaa yksinkertaistamista. Suomessa luottamukseen nojautuminen näyttäisi huomattavasti helpommalta.

Luottamukseen perustuvassa järjestelmässä tutkijalle myönnettävän määrärahan seuranta on kevyttä ja keskittyy lähinnä tulosten eikä tutkijoiden työmäärän raportointiin. Erityisenä myönteisenä seikkana LERU:n parhaat käytännöt -selvityksessä mainitaan se, ettei raportointi edellytä työajan seurantaa. Juuri tältä osin Suomen käytännöt ovat viime vuosina muuttuneet tutkijoiden näkökulmasta byrokraattisempaan suuntaan. Kotimaiset tutkimuksemme päärahoittajat ovat siirtyneet käyttämään ns. kokonaiskustannusmallia lisäkustannusmallin sijasta, mikä on merkinnyt mm. työajan kohdentamisen tulemistä täydentävällä rahoituksella työskentelevien tutkijoiden arkipäivään.

Kokonaiskustannusmalli ja erityisesti siihen liittyvä työajan kohdentaminen on syystä koettu merkittäväksi byrokraattiseksi lisärasitukseksi tutkijoille. Vaikka muutos ei liity yliopistouudistukseen – siitä päätettiin aiemmin ja se olisi toteutunut yliopistouudistuksesta riippumatta – se on myös aiheuttanut ongelmia ja vastustusta uudistusta toteutettaessa. Koska tutkimusra-

hoittajat rahoittavat aina vain osan (esim. 70 %) projektista, yliopistojen tiedekunnat ja laitokset joutuvat turhalta tuntuviin laskuharjoitusten eteen hallinnoidessaan varojen käyttöä rahoittajia tyydyttävällä tasolla. Kokonaiskustannusmallin perusideologia voi olla hyvä, mutta tutkijoille se ei avaudu toiminnallisesti järkevänä kokonaisuutena.

Olemmekin tulleet vaiheeseen, jossa olisi syytä vakavasti pohtia mahdollisuutta luopua kokonaiskustannusmallin käytöstä kotimaisen täydentävän tutkimusrahoituksen allokoinnissa. Mikään ei pakota Suomen tutkimusrahoittajia mallin käyttöön, vaikka sitä EU-rahoituksessa käytetäänkin. EU:ssakin pohditaan, olisiko raportointia syytä keventää.

On syytä pyrkiä siihen, että LERU:n listatessa seuraavan kerran tutkimusrahoituksen parhaita käytäntöjä raportista löytyisi esimerkkejä myös Suomesta.

Thomas Wilhelmsson on Helsingin yliopiston rehtori ja Johanna Björkroth vararehtori.